

INTERMODAL TASHISH. XALQARO TRANSPORTDA ZAMONAVIY YECHIM

Namangan davlat texnika universiteti

2- bosqich magistr talabasi

Sharafiddinov Qosimjon Tohirjon o'g'li

Telefon: +998945977103

Annotatsiya: Maqolada intermodal transport tushunchasi, uning ta'rifi, ishlash jarayoni va afzalliklari yoritilgan. Ushbu tashish turi turli transport vositalarini birlashtirib, xarajatlarni kamaytirish, tezlik va xavfsizlikni oshirish hamda ekologik samaradorlikni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: *O'zbek tilida: intermodal transport, multimodal tashish, logistika, yuk tashish, ekologik samaradorlik, xavfsizlik.*

Аннотация: В статье раскрывается понятие интермодальных перевозок, их определение, особенности функционирования и преимущества. Такой вид транспортировки сочетает различные виды транспорта, снижает затраты, повышает скорость и безопасность доставки, а также способствует экологической устойчивости.

Ключевые слова: *интермодальные перевозки, мультимодальные перевозки, логистика, грузоперевозки, экологическая эффективность, безопасность.*

Abstract: The article explains the concept of intermodal transport, its definition, operational process, and benefits. This type of transportation combines different modes of transport, reduces costs, improves speed and safety, and enhances environmental sustainability.

Keywords: intermodal transport, multimodal shipping, logistics, freight transport, environmental efficiency, safety.

Intermodal transport xalqaro savdo va iqtisodiy hamkorlikning rivojlanishi fonida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu usulda yuklar kamida ikki xil transport turi - avtomobil, temir yo'l, dengiz yoki havo transporti yordamida tashiladi. Eng muhim jihati shundaki, butun jarayon davomida yagona intermodal birlik (konteyner yoki almashtiriluvchi korpus) qo'llaniladi va barcha tashish jarayonlari birgina pudratchi - odatda ekspeditor nazoratida bo'ladi.

Intermodal tashishning afzalliklari orasida xarajatlarni kamaytirish, moslashuvchanlikni oshirish, tezroq yetkazib berish, xavfsizlik darajasining yuqoriligi va ekologik samaradorlikni ta'kidlash mumkin. Masalan, temir yo'l transportidan foydalanish issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytiradi. Shuningdek, sovutkichli

konteynerlardan foydalanish oziq-ovqat mahsulotlarini sifatini saqlab yetkazib berishga imkon yaratadi.

Biroq bunday tizimni amalga oshirish murakkab jarayon bo'lib, malaka, tajriba va bilimni talab etadi. Shu sababli, intermodal transport xizmatini tashkil qilishda bojxona va soliq masalalarini ham qamrab oluvchi tajribali ekspeditorlar xizmatidan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Intermodal tashish tizimida konteynerlashtirish texnologiyasi yuklarni turli transport turlarida qayta ochmasdan tashish imkonini beradi hamda xarajatlarni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi.¹

Intermodal transport – bu yuklarni bir nechta transport turlari orqali, lekin yagona konteyner yoki standart yuk birligida qayta ochmasdan tashish tizimidir. Uning afzalligi shundaki, yuk ortish-tushirish jarayonlari ancha soddalashadi, tashish tezligi ortadi va transport xarajatlari kamayadi. Shu bilan birga, yoqilg'i samaradorligi yuqori bo'lgani sababli, atrof-muhitga salbiy ta'sir ham kamayadi.

O'zbekistonda intermodal transport asta-sekin rivojlanmoqda. Jumladan, "Toshkent- Termiz" temir yo'l liniyasi orqali konteyner tashish hajmining oshishi, Xitoy – Qirg'iziston – O'zbekiston multimodal yo'lagi loyihasi va "Angren logistika markazi"da amalga oshirilayotgan tashish ishlari bunga yaqqol misoldir. Bu jarayon nafaqat mamlakat ichida yuk aylanmasini samarali tashkil etishga, balki xalqaro tranzit imkoniyatlarini kengaytirishga ham xizmat qilmoqda.

Huquqiy jihatdan esa intermodal tashish xalqaro normalar asosida tartibga solinadi. Xususan, 1980-yilda qabul qilingan Jeneva konvensiyasi asosiy me'yoriy manba hisoblanadi. O'zbekistonda esa "Transport to'g'risida"gi Qonun va boshqa tegishli hujjatlar ushbu sohada amal qilmoqda.²

O'zbekistonda intermodal tashish turli transport turlarini yagona tizim asosida uyg'unlashtirish orqali yuklarni samarali yetkazib berishni ta'minlaydi. Bu usulda yuk konteyner yoki boshqa standart qadoqlash vositasida orilib, qayta yuklashsiz turli transport vositalariga o'tkaziladi. Mamlakatning geostrategik joylashuvi sababli intermodal tashish Markaziy Osiyo, Rossiya, Xitoy va Yevropa yo'nalishlarini bog'lovchi muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Temir yo'l va avtomobil yo'llarining rivojlanishi, logistika markazlarining barpo etilishi hamda xalqaro transport loyihalari bu tizimning imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Intermodal tashish orqali vaqt va xarajat tejaladi, tranzit yuklar oqimi jadallashadi va tashqi savdo salohiyati ortadi. O'zbekistonda intermodal tashish bozor iqtisodiyoti sharoitida tashqi savdoni qo'llab-quvvatlovchi samarali vosita sifatida shakllanmoqda. Mamlakatda

¹ I. Turdiyeva. Temir yo'l va intermodal transport tizimining rivojlanishi: investitsiyalar, xarajatlari va samaradorlik tahlili. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15729537>

² Izzatulla Murodullayev. Xalqaro xususiy huquqda intermodal tashish. May 2022 Общество и инновации 3(4/S):496-503 DOI: <https://10.47689/2181-1415-vol3-iss4/S-pp496-503> LicenseCC BY 4.0

soʻnggi yillarda transport-logistika klasterlari tashkil etilayotgani, yuklarni bir nechta transport vositalarida ortiqcha toʻxtovsiz tashish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bu tizim nafaqat xalqaro tranzit oqimlari uchun, balki ichki bozorda yuk aylanmasini jadallashtirishda ham ahamiyat kasb etmoqda.

Shu bilan birga, intermodal tashish ekologik jihatdan ham foydali hisoblanadi: yoqilgʻi sarfini kamaytiradi, transport vositalaridan foydalanishda optimal muvozanat yaratadi. Zamonaviy konteynerlashtirish texnologiyalari hamda raqamli monitoring tizimlari yuk harakatini kuzatib borishni osonlashtirayotgani tufayli xavfsizlik darajasi oshmoqda. Oʻzbekistonda xalqaro transport yoʻlaklariga integratsiya jarayonlari, jumladan, TRACECA va “Yangi Ipak yoʻli” tashabbuslari doirasida intermodal tashishning ulushi ortib bormoqda. Shu asosda mamlakat logistik markaz sifatida raqobatbardosh mavqega ega boʻlishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda.

Oʻzbekistonda intermodal tashishning rivojlanish omillari. Intermodal tashish zamonaviy transport-logistika tizimining muhim tarkibiy qismi boʻlib, global savdo oqimlarining samarali tashkil etilishida alohida oʻrin tutadi. Oʻzbekiston uchun bu tizim strategik ahamiyatga ega, chunki mamlakat geografik jihatdan Yevropa va Osiyoni bogʻlovchi markazda joylashgan. Soʻnggi yillarda Oʻzbekistonda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilishga katta eʼtibor qaratilmoqda. Xususan, temir yoʻl tarmoqlari kengaytirilmoqda, avtomobil magistrallari rekonstruksiya qilinmoqda, aerodrom va chegara oʻtish maskanlari zamonaviylashtirilmoqda. Shu bilan birga, Toshkent, Angren, Termiz kabi hududlarda multimodal markazlar tashkil etilishi intermodal tashishning qoʻllanilishini jadallashtirmoqda. Intermodal tizimning iqtisodiy afzalligi shundaki, u tashish jarayonida transport vositalarini optimal uygʻunlashtirish imkonini beradi. Bu nafaqat vaqt va moddiy resurslarni tejashga, balki tashqi savdo yuklarini muntazam va barqaror tashishga sharoit yaratadi. Bundan tashqari, zamonaviy konteynerlashtirish jarayonlari va raqamli kuzatuv tizimlari xavfsizlikni oshirish, yuklarni real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini bermoqda. Mamlakat xalqaro transport loyihalarida faol ishtirok etayotgani ham intermodal tashishni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Masalan, TRACECA yoʻlagi, “Yangi Ipak yoʻli” tashabbuslari va “Xitoy–Qirgʻiziston–Oʻzbekiston” temir yoʻl loyihasi Oʻzbekistonning logistika salohiyatini sezilarli darajada oshirishi kutilmoqda. Ushbu tashabbuslar mintaqaviy integratsiyani kuchaytiribgina qolmay, Oʻzbekistonni xalqaro transport tuguniga aylantiradi. Shuningdek, intermodal tashish ekologik barqarorlikka ham hissa qoʻshadi. Turli transport vositalari oʻrtasida yuklarni qayta taqsimlash yoqilgʻi sarfini kamaytiradi, atmosfera chiqindilarini qisqartiradi va ekologik xavfsizlikni taʼminlaydi. Intermodal tashish xalqaro transportda zamonaviy yechim sifatida alohida ahamiyatga ega. Bu usulda yuk konteynerlarda yoki maxsus qadoqda turli transport vositalari orqali - masalan, temir yoʻl, avtomobil,

dengiz yoki havo transportida manzilga yetkaziladi. Muhimi, yukni qayta ochib-joylash talab qilinmaydi.

Bunday tizimning birinchi afzalligi - tejamkorlik. Uzoq masofalarda temir yo'l va dengiz transportidan foydalanish xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Ikkinchi jihati - xavfsizlik: konteyner muhrlangan holda harakatlanadi, yuk zarar ko'rmaydi va yo'qolish xavfi kamayadi. Shuningdek, intermodal tashish ekologik jihatdan foydali, chunki avtomobil transportiga nisbatan chiqindi kamroq bo'ladi. Yana bir muhim tomon shundaki, intermodal transport turli mamlakatlar o'rtasida savdoni rivojlantiradi, logistika tizimini takomillashtiradi hamda yangi terminal va infratuzilmalarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Bu esa iqtisodiy hamkorlik va integratsiyani kuchaytiradi. Shu bilan birga, bu tizimni samarali ishlatish uchun yaxshi infratuzilma, zamonaviy terminallar, axborot texnologiyalari va davlat siyosati bilan qo'llab-quvvatlash zarur. Aks holda, katta imkoniyatlarga ega bo'lgan intermodal transportdan to'liq foydalanib bo'lmaydi.

O'zbekiston hukumati oxirgi yillarda transport-logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish va intermodal tashishni rivojlantirish bo'yicha muhim tashabbuslarni amalga oshirmoqda. Ayni paytda "quruq portlar" (dry ports), intermodal terminallar hamda multimodal transport koridorlarini yaratish ustida ishlar olib borilmoqda, bu esa mamlakatning tranzit salohiyatini oshirishda muhim omil bo'ladi. "Masharipov M. N. va boshqalar" degan olimlar maqolasida multimodal transport koridorlarining O'zbekiston transport tizimining iqtisodiy salohiyatini oshirishdagi roli tahlil qilingan, investitsiya faoliyati, temir yo'l transporti va xalqaro transport-alokalarining muvofiqligi muhimligi qayd etilgan.

Shuningdek, "Yakupbaev K., Mukhamedova Z., Boboev D." tomonidan yozilgan "Intermodal terminallarni tashkil etish" maqolasida, Toshkent davlat transport universiteti mutaxassislari intermodal terminallar faoliyatining bosqichlari, mavjud muammolar - jihozlar kamligi, transshipment (yuk uzatish) jarayonlarining samarali tashkiliy jihatlari, logistika markazlari va terminallar zarurligi haqida tavsiyalar berilgan.

Davlat siyosatida esa, O'zbekiston va Janubiy Koreya hamkorligida Syrdaryo va Jizzax viloyatlarida "dry port"lar va ichki terminallar qurish bo'yicha tex-iqtisodiy asoslarini o'rganish loyihasi yuritilmoqda. Bu loyihaning maqsadi - ichki logistika infratuzilmasini kuchaytirish, tashish xarajatlarini pasaytirish va eksport-import operatsiyalarini soddalashtirish. Shunga qo'shimcha, "Temiryo'l va intermodal transport tizimining rivojlanishi: investitsiyalar, xarajatlari va samaradorlik tahlili" nomli maqolada investitsiyalar kiritilishi, konteynerlash texnologiyalarining keng qo'llanilishi, va 2019-2023 yillarda tashish xarajatlarining tahlili berilgan, intermodal

transport tizimining o'sishi mumkinligi ko'rsatilgan. Hamda "Analysis of the Market Development of Transport and Cargo-Carrying Services in The Republic of Uzbekistan" ishlari transport va yuk tashish xizmatlari bozorining rivojlanishi, temir yo'l tarmog'i va logistika infratuzilmasining imkoniyatlari tahlil qilingan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. I. Turdiyeva. Temir yo'l va intermodal transport tizimining rivojlanishi: investitsiyalar, xarajatlar va samaradorlik tahlili. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15729537>
2. Izzatulla Murodullayev. Xalqaro xususiy huquqda intermodal tashish. May 2022Общество и инновации 3(4/S):496-503 DOI: <https://10.47689/2181-1415-vol3-iss4/S-pp496-503> LicenseCC BY 4.0
3. Masharipov, M. N., Bekmurodov S. R., Hasanov S. va boshqalar. The Effectiveness of the Use of Multimodal Transport Corridors in Increasing the Economic Potential of the Transport System in the Republic of Uzbekistan.
4. Yakupbaev K., Mukhamedova Z., Boboev D. Analysis of the Organization of Intermodal Terminals in the Interaction of Ground Transport Types.
5. "Uzbekistan and South Korea to jointly develop dry ports ..." – ma'lumotlar O'zbekistonning Syrdaryo va Jizzax viloyatlarida logistika terminali va quruq port loyihasi bo'yicha kelishuv haqida.
6. Turdiyeva Irodaxon. Temir yo'l va intermodal transport tizimining rivojlanishi: investitsiyalar, xarajatlar va samaradorlik tahlili.
7. Ziyoda Mukhamedova, Gulshan Ibragimova va boshqalar. Analysis of the Market Development of Transport and Cargo-Carrying Services in The Republic of Uzbekistan.